

faràs en estiu, / tuyt se'n faran esquern / sí com de rat en riu», 296d, passatge per a l'establiment del qual i la seva interpretació, es veurà la nota que en la meva ed. hi he posat; sembla referir-se a la fauna isòpica de la rata i la granota (refeta en el fabulari llatí medieval de Walterius Anglicus, III), i adaptada per l'Arx. de Hita (B *Amor*, 407-413), la granota intenta ofegar la rata, que se li ha confiat, en el riu, i totes dues són víctimes de l'«esquern» d'un milà que veient-les debatre's en l'aigua les agafa i devora totes dues.

Arà sobretot de la zona pirinenca, des de les Valls d'Àneu (BDLC III, 190) i Cardós (la comparació és «pobre com un rat» a Estaon, 1934), a la Vall de Boí, per a les de dins de casa, es diu així i no *rata* (Barruera, 1935); a Taull hi ha la *Font del Rat*, vall amunt d'Estanyofinestro (1982); *Tallada del Rat*, afl del Llentillà, Vallmanya (Canigó); a Benasc, conformement al sistema local, es diu *rátto* sing, i *rátts* o *rátts* en plural; i així segueix per l'Alt Aragó: «las panitjéças se parecen a ratos» (Bielsa, 1965). El cat. central ho ha innovat formant el masculí *ratolí* [Belv.]: no és inversemblant que *ratolins* resulti d'una dissimilació de *ratomins, diminutiu de *ratons*, que se'ns fa trobadis en lloc de *rats* en altres col·leccions de faules («envià un rató per missatge», Isòpiques de 1550-76, edició 1908, p. 25): car també *gatolins* sembla ser dissimilat de *gatonins*, cf. *gatonera* = *gatniera*, forat de la porta.

Sobre la història de la distinció entre fr. *rat*, *souris*, i fr. dial. (E.) *rate*; entre it. sept. *ratto* enfront de *topo* i *sorcio*; entre cast. *rata* i *ratón* (cast. ant. *mur*); entre port. *rata*, *rato* i *mur* (*rataxana*, *ratinho*, gall. *rata/rato*); bastarà el que en dic en el DCEC/DECH *Rata* ja figura en el mossàrab del nostre Abenbeclarix, c 1106. En llengua d'oc antiga té més força el masculí *rat* que en català: «Per Dieu, na falsa gata, jamais no prendretz *ratz*!» victoregen els defensors tolosans en malmetre l'enginy de guerra de Simó de Montfort, deixant-lo «--- fet e iratz») *Crozada*, v. 8213); i en bastants trobadors i prosistes de c. 1200, si bé *rata* també s'hi troba ja en el provençal Raimbaut d'Aurenga, i en l'enciclopèdia foixenca de *Vicis e Vertutz* (Rayn. v. 45).

Quant a l'etimologia d'aquest tipus etimològic resta completament obscura. El tipus **RATTU/RATTA* és comú a totes les llengües romàniques (amb les distincions locals apuntades), llevat només el romanès. Però d'altra banda reapareix en totes les llengües germàniques occidentals: ags *rætt*, angl. i neerl. *rat*; b.-al. ant *ratta*, en alemany *ratte* des de l'a.-al. ant; i també apareix en les escandinaves meridionals. És segur que ja devia estar generalitzat en germànic occidental c. al S. VIII, però no gaire abans, com sigui que l'al. *ratte* no va participar ja en la segona mutació consonàntica; es creu que la variant més rara *ratz(e)* (avui 'mart, gat mesquer') prové d'un antic diminutiu *ratizo, car no es troba més que des de l'a.-al. mj.

Cert que alguns germanistes han pensat a veure-hi un mot pròpiament germànic heretat de l'indoeuropeu (de l'arrel del ll. *rodere* 'rosegar') (Pok., *IEW*, 854, però no Kluge ni Walde-H.), però la major part

dels lingüistes rebutgen la idea o l'acullen amb fredor: el fet que en a.-al. antic hi hagi certa vacil·lació entre variants *rato/radda/ratta* fóra llavors ben difícil d'explicar, i ens confirma en l'escepticisme que mereix la idea. També hi ha *raz* en bretó, i per cert *z < TT*, tractament normal allà, indica considerable antiguitat en l'idioma, però l'irl. mj *ratta* i el gaèl. *radan* es denuncien fonèticament com a gal·licismes (Thurneysen, *Keltorum*, 75-6); també *rac'h* el bretó de Vannes és anòmal; i així no podem creure en un celtisme originari. Tampoc es creu ja en l'etimologia cèltica de *GAT*, mot invasor d'Europa, i la història d'aquest afaforeix la tendència a creure que *RATA* tampoc no fos indoeuropeu en cap mesura.

Les etimologies que s'havien indicat —*RAPIDUS*, *RAPTUS*— no tenen valor (malgrat el repapieig senil de G. de Diego) i bastarà ja per a aquestes remetre al *DECH*. En definitiva resta la versemblança indicada per Spitzer (*ARom.* x, 293-4), i admesa per mi en aqueixa obra, que tot plegat reposi en una vella onomatopeia: el «brogit» que fa una rata és tema literari comú (StVicentF supra), però noensem solament en el que les traeix quan roseguen o es mouen pel rebost: en les cases velles i habitatges rústics la rata que fica tossudament, i a poc a poc, un paper, un residu, un os o una fusteta, en el seu cau, ens ha torbat prou vegades el son; cf. l'angl. *rattle* 'brunzir, cruixir' i el seu grup germànic.

DERIV: *Ratar* [1397]: «un quarter de carn salada: de tras, *ratat*» (*InvLC*); un codicil «llegidor al segon full, que és un poc *rratat*», doc. de 1629 en el *Llibre Roig* de Prats de Molló (f° 159v); *ratat* 'marcat de verola', esp. balear: a Alaró vacil·laven entre això i *prigat de verola*; eiv. «picado de viruelas» (PzCabr, s. v. re-). *Ratador* 'actiu contra les rates': «no em deixa viure tranquila, però no volem matar-lo perquè és un gat gorjut però *ratador*» Vidrà, 1953. *Ratadura*

Ratada Ratam; *rataneria Ratejar*. *Rater* [S. XVIII] o *ratoner* 'lladregot': descartem sense vacillar la teoria dels qui relacionen amb ll. *RAPTUS* 'rapinyat' s'explica simplement per la ideologia de la gent de mala vida, que miren al lladregot de minúcies com un home mesquí i encongint; *rateria*

Ratera 'parany per afagar rates' [1307], derivat molt usat, sempre i pertot. «Una *rateriam* ferri» b. ll. ross.; «una *ratera* de pendre rates» any 1400, i altres set docs. del S. XIV, *InvLC*; i secundàriament 'llosella per caçar ocells' pall. (Àreu, 1933); potser també el NL cat. occid. *Ratera* (un G. de *Ratera* en doc. de 1248, de la rodalia de Sanauja, PPujol, *DocVgUrg*, 10 4); però cal advertir que la Vall de *Ratera* entre Espot, Boí i Aran, prové de DE-RETR-ARIA 'vall de darrere', i el *Pas de Ratero* a la Vall de Boí (per darrere dels cingles d'Erill), és DE-RETR-ARIU *Raterave* 'home que viu de posar parany a la caça, en els boscos, o matant talps dels prats' StaColoma de Tuir (1980) *Raterada*

Gos ratoner viu caçant petits mürids [*Canyissaes*, 22]. «Quinze dies passàrem recociant bosquíries i furant caus --- igual que gossos *ratoners*, furgàvem ça i enllà entre maleses, baixàvem a les timbes ---», Mrn.